

САМОРЕГУЛІВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА САМОРЕГУЛІВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Несвіт Олександр Володимирович
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри господарського права

У сфері господарського законодавства щодо саморегулівної діяльності склалася доволі непослідовна правова позиція держави. З одного боку, в тому що стосується професійної діяльності, зокрема й у сфері господарювання, держава активно запроваджує засади саморегулювання шляхом передачі відповідним саморегулівним організаціям окремих регулюючих повноважень держави.

На це слід звернути увагу з огляду на низку ключових особливостей. По-перше, у таких організаціях членство суб'єктів відповідної професійної діяльності є обов'язковим. Тобто всі учасники відповідного ринку професійних послуг мають бути залучені до процесу саморегулювання та зобов'язані виконувати його вимоги. По-друге, членами таких самоврядних саморегулівних організацій є фізичні особи, що дає змогу реалізувати принцип «один суб'єкт – один член організації – один голос» під час прийняття рішень. По-третє, така саморегулятивна самоврядна організація з організаційно-правової точки зору може бути розбудована на базі правової форми громадського об'єднання – громадської організації. Саме тому саморегулювання у сфері професійної діяльності є доволі успішним. Прикладами цього є саморегулювання у сферах адвокатської та нотаріальної діяльності.

Водночас слід зазначити, що цей досвід, як видається, можна поширити і на середовище фізичних осіб – підприємців, які займаються тим чи іншим видом підприємницької діяльності. Однак у цьому разі виникає ціла низка доволі складних проблем.

По-перше, фізичні особи – суб'єкти господарювання зазвичай мають широкий обсяг правосуб'єктності. Їх діяльність значною мірою не обмежується окремою, чітко визначеною сферою або сегментом господарювання. Крім того, вибір напрямів господарської діяльності може мотиваційно змінюватися або диверсифікуватися в процесі здійснення господарювання.

По-друге, у сфері господарювання, на відміну від професійної діяльності, далеко не завжди можливо чітко визначити, чим саме один вид господарської діяльності відрізняється від іншого.

По-третє, в одному й тому самому виді господарської діяльності можуть одночасно функціонувати різні типи суб'єктів господарювання: як фізичні особи – підприємці, так і юридичні особи – господарські організації. Відповідно, серед потенційних членів такої умовної самоврядної організації перебуватимуть суб'єкти з істотно різними параметрами здійснення господарської діяльності, зокрема за кількістю зайнятих працівників, вартістю основних фондів і статутного капіталу, обсягами виробленої продукції, рівнем її прибутковості тощо.

Виникає питання, як саме зазначених учасників об'єднати в єдиному механізмі саморегулювання. Якщо продовжити перелік проблемних питань щодо запровадження

засад саморегулювання у сферу господарювання, постає наступне питання: чи можемо ми на правових засадах установлювати обов'язковість участі суб'єктів господарювання у таких організаціях. Фактично це виглядає як певне обмеження свободи підприємницької діяльності. Водночас у сфері фінансових послуг, зокрема щодо інститутів спільного інвестування, така вимога, як видається, заперечень не викликає.

Надзвичайно гострим залишається і питання організаційно-правової форми функціонування подібних саморегулювних організацій. Законодавець не пропонує чіткої, зрозумілої й, головне, продуманої позиції з цього приводу.

Теоретично для цього можна розглянути одну з форм господарських об'єднань підприємств – асоціацію. Однак одразу слід підкреслити, що в такому випадку мова може йти виключно про юридичних осіб. Для об'єднання як юридичних, так і фізичних осіб – суб'єктів господарювання необхідно суттєво модифікувати зазначену організаційно-правову форму об'єднання.

З огляду на вказані прогалини у формуванні досконалого правового механізму функціонування саморегулювної діяльності, а також з урахуванням цілої низки інших, не згаданих вище, проблем, видається необхідним ініціювати розвиток цього процесу «знизу». Адже законодавцю надзвичайно складно змодельовати весь спектр інтересів, що виникають у сфері саморегулювання. Йдеться, зокрема, про інтереси суб'єктів господарювання, інвесторів, держави, споживачів відповідної продукції чи послуг тощо. Очевидно, що ефективний механізм їх узгодження є надзвичайно складним завданням.

У цьому контексті доцільно, по-перше, розмежувати інститути самоврядування та саморегулювання в сфері господарської діяльності. Як видається, самоврядна організація може виникати спонтанно, без обов'язкової вимоги об'єднання всіх без винятку суб'єктів відповідного виду господарської діяльності. Об'єктивний і суб'єктивний інтерес учасників такого об'єднання завжди наявний – насамперед у частині представництва інтересів суб'єктів господарювання перед органами держави, наділеними галузевими організаційно-господарськими повноваженнями.

За умови запуску та заохочення динаміки процесу створення й розширення подібних організацій можна накопичити важливий практичний досвід їх формування та функціонування. З часом, з урахуванням такого досвіду, стане можливим вибудовування більш цілісної та ефективної моделі саморегулювання у сфері господарювання.

Таким чином, перспективним видається саме такий розвиток саморегулятивної діяльності, за якого на першому етапі створюються самоврядні об'єднання суб'єктів господарювання з метою захисту спільних, «галузевих» інтересів, а також представництва таких інтересів у взаємовідносинах з органами державної влади, зокрема щодо участі в розробленні «галузевих» нормативно-правових актів, оцінки ефективності тих чи інших засобів державного регулювання відповідного виду господарської діяльності тощо.

У разі успішності такої діяльності можливе істотне зростання чисельності суб'єктів господарювання відповідної галузі або виду виробництва. Які об'єднані у самоврядну організацію за умов більш-менш повного представництва інтересів суб'єктів господарювання формуються передумови для законодавчого закріплення обов'язковості

членства суб'єктів господарювання в такій самоврядній, а згодом і саморегульованій організації.

Відповідно, на цьому підґрунті, за умови успішного та безконфліктного функціонування такої організації, можуть бути створені умови для подальшого делегування державою окремих організаційно-господарських повноважень до складу компетенції відповідної саморегулювальної організації.

Значна увага в наукових дослідженнях традиційно приділяється питанням взаємовідносин і взаємодії держави та бізнесу. Модель саморегульованої організації є яскравим прикладом ефективності такої взаємодії. Водночас проблема полягає в юридичній досконалості самого правового механізму саморегулювання, а також у ефективній практиці його реалізації.